

יצחק צין: הדילמה של בורמה

תחושת הטבע ההילולי בחינת ישות טורפנית ויודעת-כל היא באירופה נחלת העבר המערפול. באירופה נפרד האדם מעל הטבע; כנגד רעיון הטבע הפולא העמיד את רעיון חירותו האישית שלו בתוכו. בתוך הטבע שהוא-הוא אשר עיצבו באומץ-לבו ובתבונתו. המורשה שהותיר עקרון-יסוד זה של החברה האירופית היא הרגשה של מסירות ובטחון-עצמי; הכרת הצורך במאמצים הענקיים והמתמידים כדי להגיע לציביליזציה עירונית טכנולוגית ודמוקרטית. יש עדיין מדבריות ומחביש-ממה שלא נגעה בהם יד ושאירופים צרכים להתנחל בהם — בקנדה, בסהרה הצרפתית, בסיביריה הרוסית, בנגב הישראלי, למשל. משימת כיבושם היא נוסכת-מורא, אבל אין הדמיון נרתע מפניה. יש לפעול כאן בחריצות, בעוז-רצון ובכוח של חוון כמו גם באי-אילו שיטות מדעיות המתרחבת בלי הפסק, והמאמץ הציביליזציוני סופו שיצליח. השגים ממין זה מובן שאינם שמים קץ לדאגותיו, בעיותיו או טרוניותיו של האדם; אך הם מרוממים אותו לפחות למדרגה גבוהה יותר של מאמץ ושליטה ומעניקים לו את ההרגשה שהוא עוסק במלאכה גדולה של יצירה.

אבל מושג זה של שליטת האדם על הטבע דומה כי איננו מושל בכיפה בבורמה. כי כאן הגיונגלים, ההרים והשממות משולים כאיתני-טבע מאוימים השוקדים בחימה להטביע את רישומם על הכל. דומה שכאן נעשו כל מאמצי-אנוש לא כדי להתגבר על לחצו זה הגדול של הטבע, אלא כדי להגיע אתו לידי עמק-השווה; לשבץ את האדם בדרך זו או אחרת, ותכופות באורח רופף בלבד, במעמקו ובמשגביו של הגיונגל.

לאמיתו של דבר חיה בורמה בקצב של זמנים שהיו, ומהלך חייה אינו הולם כלל את דופק המאה ה-20. בורמה זכתה לעצמאות, אך ההשג הזה לא היה מכונן להעמיד את הארץ כאומה מודרנית על דרגה אחת עם שאר אומות. נכון יותר יהיה לומר כי פירוש נצחונה של בורמה היה זה שאסיה הקדמונה גאלה את נחלתה מימים-ימימה מידי המערב הנכרי, ושהיא מבקשת לחזור ולאכופ את עצמה, בכל כוחה העצל, המתרפס ובלתי-הנכנע. הזוהמה, הדלות, הבניינים המטים ליפול של ראנגון, ההרגשה הקיימת-ועומדת שטבע אכזר ועיור הוא השליט בארץ בכללותה, אלה אינם אלא הגילויים המוחשיים ביותר של הלך-הנפש הבורמאי. בורמה הישנה, הנכספת לדחות את המציאות השנואה של מסחר מודרני וחרושת מודרנית, החולמת על תקופה מבודדת, אגדית ויקרה שבה התענגו הבריות על „שלות-הרוח“ כביכול מאחרי משגביה-הר-יוער שאין להבקיע אליהם, חוזרת שוב.

זהו הזרם השורר בבורמה. עם זאת יש גם קו אחר, רב־כוח באותה מידה. הבורמאים אפשר שרצונם לחזור אל העבר, אך הם חשו גם במגע יד־הקסמים של ההווה, של העולם המודרני הם עמדו על כך שיש עמו פיתויים שרוצים היו לקבלם, הגם שהדברים הרצויים האלה מעורבים בסכנות שמפניהן היו רוצים להישמר. ובלבד ללב הם תופסים שהעולם החיצון מידפק על שעריהם וכי, בצורה זאת או אחרת, יהיה עליהם להגיע אתו לידי הבנה.

**

המאה ה־20 הביאה לבורמה את אבוריה בדמות מוצרים חמריים דוגמת חפצי ניילון, מקלטי ראדיו, מכוניות, מטוסים, חשמל, טרקטורים ושאר מוצרים ושירותים מכניים, ובאלה היו הבורמאים רוצים להחזיק. ואולם רוצים היו להחזיק בהם בתוך הקשר של חברה מסורתית, שפעם לא הטילה מעולם מעמסות רוחניות גדולות על בניה גם לא הרבתה בתביעות למאמץ או לזומה מעשית. בחברה זו חייב הבן ללכת בלי חשוב בעקבות אביו ואביו־זקנו. המעמד והמוסכמות הנוקשות קובעים את ההתנהגות החברתית, החיים המדיניים מצומצמים בתחומי הצמרת בלבד, ואילו התפרצויות המוניות פשוט אינן ידועות. בהקשר זה יהיו המכוניות והחשמל מה שהיו הלכה והזיהוב בארמונות הישנים. דבר זה ודאי שיהיה לרוחם של כמה ממנהיגי בורמה, שדרך כך יהיו בני־חורין ליהנות מן הפרסטיז'ה האופפת את המחזיק בחפצים אלה. אך הם עמדו על העובדה המצערת שמוצרי המאה ה־20 אינם דומים לזיהוב וללפה המצריכים תבונת־כפיים שיגרתית בלבד. כדי לייצר את אלה יש ללמוד ארחות חדשים בתכלית. ואילו תהליך הייצור כשלעצמו מקיף במגלותיו את העם כולו, גם מצמיח הוא צרכים ודרישות ויצרים שיש לספקם. על הבעיה הפנימית הטראגית הזאת מתוספת הבעיה החיצונית. הבורמאים אינם מבודדים לגמרי בתוך תחומי ארצם ושוב אין הם רחוקים מדרך־המלך במידה שהדברים אמורים במעצמות אחרות. השלטון הזר, המלחמה והפיבוש היפאני לימדו אותם שיכולה מעצמה זרה לרמסם בנקל, הקומוניסטים הסיניים עומדים כיום עמידה מאיימת על גבולותיהם. ארצם נתונה בכף־הקלע בין שני המחנות העולמיים. את העובדות האלו מעריכים הם יפה־יפה. אך אפילו הסכנות הניצבות בפניהם אינן מוציאות אותם מגדר שוויון־נפשם והליכותיהם העצלניות והשאננות. ביסודו של דבר הם נשארים עוינים לעולם החיצון ואדישים לדברים שהם מבקשים לקבל ממנו.

כשאדם חי בעין אחת פקוחה ובעין שניה עצומה בעקשנות מראות את המציאות, אין בכך משום פתרון. הבורמאים אינם עם של חולמים ריקנים וסבילים ובמצבים ידועים יכול יוכלו לגלות אומץ־לב, עוז־החלטה וכשרון מעשי. על־מנת לשים קץ לשלטון הבריטי קידמו בברכה, בגלוי, את פני הפלישה היפאנית. הם שמו סכר למרידה הקומוניסטית בשערי ראנגון אף השפלו להדפה אחור, ואם גם רק אל מעמקי הארץ. הם תבעו עצמאות והשיגוה. אם פירותיה גורמים להם מורת־רוח

ומפח־נפש, אין זה משום שהם מצטערים על חירותם אלא משום שנפשותיהם חצויות ומפולגות כל־כך שעה שהם צריכים להחליט מה לעשות בה.

זהו קושי שצף ועלה על־פני השטח רק לאחר שהושגה העצמאות. קודם־לכן מדומים היו כי הבעיה היחידה היא רק איך לזרוק את הבריטים מן הארץ. אותה קבוצה של סטודנטים צעירים שעמדה בראש תנועת־העצמאות בשנות־השלושים, הקבוצה הזאת, המפורסמת עתה, ששיגרה אחדים ממנהיגיה ליפאן ללמד שיטות־לחימה מודרניות, לא היה לה שום מצע רעיוני מוצהר אף לא נתנה דעתה על הבעיה, להוציא קצת עיונים סוציאליסטיים כלליים וסתמיים מאד. יש להשיג את העצמאות. יש להדיר את המנצלים הזרים מנכסיהם. או או, בדרך זו או אחרת, יחזור גן־העדן לבורמה. בכך לערך נסתכמו תכניותיהם.

אולם כאשר אך החלו הבורמאים למשול בעצמם, מיד בא הזעזוע. עד־מהרה נתברר כי משהו השונה שינוי אכזרי מגן־העדן בא על מקומה של הריבונות הבריטית משכבר. אונג־סאן, מנהיגה של תנועת העצמאות הבורמאית, הורה בגילוי־לב ומתוך ראייה צלולה על האמת העגומה הזאת ביום־השנה הראשון לעצמאות, עוד בימי הכיבוש היפאני.

„העצמאות שלנו“, אמר לבורמאים, „קיימת רק על גבי הנייר, והעם עדיין לא נהנה מפירותיה. רק מעטים בעלי זכויות־יתר, דוגמת מיניסטרים כמוני אני ובני־פמליתם, הסוחרים הנצלנים והעשירים החדשים, קוטפים את פירותיה של העצמאות הזאת. עדיין רבה וקשה דרכנו אל המטרה“. אחרי שנרצח אונג־סאן הצהיר א־נו שוב על ההשקפה החדשה, ורק שעשה זאת בצורה דר־משמעית מעט יותר ואגב א־אלו הסתייגויות. בורמה, כך אמר ב־1948, המשיכה באורח חייה שלה עד שפלש המערב החודר־לכל והתערב במהלך ההיסטוריה שלה, ועתה, כארץ עצמאית, הרי גם אם תתאים את תרבותה ואת אורח־חייה למה שהעולם דורש, תוסיף להיותה שלא לקפח בתוך כך את עצמיותה הלאומית ואת העקרונות היקרים לה.

בכללו של דבר דומה היה כי הבורמאים התעוררו לעמוד על העובדות הקשות וכי להוטים הם לעשות משהו בענין זה.

עד־מהרה ננקטו צעדים. החלה פעילות רוגשת שהבטיחה גדולות, ואפשר שעשתה רושם על מנהיגי בורמה עצמם לא־פחות מאשר על העולם המערבי שפוזנותיו טובות ומצפוני מייסרו. ראשית־דבר נדרש העולם החיצוני לספק סיוע טכני. המיניסטרים הבורמאים החדשים החלו לנסוע לחו"ל בפעם הראשונה בחייהם כדי להשיג את הרעיונות ואת ההשראה לחברה החדשה שאומרים היו לכוונה בביתם, חברה שקודם־לכן לא ביקשו או לא חפצו לחשוב עליה. בכל אשר הלכו התרשמו רושם עמוק. לפעמים היו אפילו המומים ממראה־עיניהם. כל מה שראו חשקו להביא לבורמה. הם החלו להזמין טכנאים, ציוד, רעיונות, שיטות ארגוניות, בקנה־מידה גדול וכמעט בלי הבחנה, בדומה לעקרונות־בית שהתעשרו זה־מקורב הנטולות כל נסיון ועם זאת מנוי־וגמור עמהן לצייד את בתיהן החדשים מן המסד ועד

הטפחות בצידוד החדיש והמשובח ביותר. מבית באו על מקום העירפול הרעיוני סיסמות מזהירות ותכניות אדירות, מרחיקות-לכת, מסנוורות כמעט. בורמה הנחשלת והמפגרת תהיה ל"פידאווא" — מדינת-הסעד הסוציאליסטית. באמת-מידה כל-ארצית יכניסו בה את כל מה שנחוץ במדע, בטכנולוגיה ובשיטות של המאה העשרים, וגם הדמוקרטיה תשור בכל, כמובן.

כדי לממש את הסיסמות האלו נפתחו לרווחה שערי האוניברסיטה מבית, כדי שיהיה כל ילד בורמאי בן-חורין לקבל השכלה חינם, וכן, כך קיוו, ישפיל ויעשה שותף יצרן בחברה. מילגות ממלכתיות הוענקו לשם לימודים בחו"ל, באנגליה, אמריקה, יוגוסלביה ואוסטרליה, כדי שתצוץ מיד עילית חדשה, בת-הארץ, שתניע את כל גלגלי החרושת. תעשיות ושירותים חיוניים הולאמו. משלחות לימוד, שעליהן נמנו מיניסטרים, אנשי האיגוד המקצועי וקציני-צבא, שוגרו לישראל, יוגוסלביה והארצות הקומוניסטיות. הובא לארץ עדר של מומחים זרים, מומחים שיתחילו לחורות, להדריך, לארגן ולעבד את התכניות לעתידה של בורמה. נראה היה כאילו כך תתנער בורמה מנחשלותה במחיאדירים אחד.

היתה זו תקווה שפיום, עשר שנים לאחר שבישרוה לראשונה, דומה כי נזרתה לרות. דומה כאילו הסתערותם הראשונה של הבורמאים קדימה הביאה עמה רק הרגשת כשל ומפח-נפש. העתיד מיאן להיולד. התעשיות המולאמות פועלות, לפי דברי ארנו עצמו, רק בשיעור 25% עד 50% מכושר ייצורן. את מנהליהן האשימו בגניבה, אזלת-יד ושחיתות.

אותם בתי-חרושת הפועלים כהלכה מסורים על-פי חוזה למפעלים זרים, המעסיקים את פקידיהם שלהם בעמדות המינהל הראשיות. המפעלים החלוציים של המדינה, שאמורים היו לשנות את קלסטר-פניה של בורמה, הכרח היה להורידם למדרגה שניה, מתוך מאמץ לעודד את היוזמה הפרטית, שאולי יהיה לאלידה לעשות את המלאכה שהתעשיות המולאמות לא הצליחו לעשותה. בכל שטח-פעולה נשמע אותו סיפור קודר ומאכזב. אנשי-עסקים בורמאים שקיבלו רשיונות-ייבוא מכרו אותם לסוחרים ההודים והסינים הזרזים יותר. הסטודנטים הבורמאים שמו ללעג וקלס את ההשכלה שהוצעה להם חינם על-ידי שהפכו את האוניברסיטה לזירת צעקות לקומוניסטים; על-ידי שערכו אסיפות-מחאה במקום לשמוע הרצאות, ועל-ידי שנלחמו על הזכות להישאר שלוש שנים בקורס אחד תחת שימהרו לסיים את לימודיהם. הסטודנטים החוזרים מלימודיהם מעבר-לילים רובם נוטים שלא לזהם את חולצותיהם הלבנות והמעומלנות בעבודה קשה, מתישבים בנחת על כסאות-מנהלים ומוצאים סיפוק במעמדם זה, עם שהם מואסים בזיעה ובמאמץ שצריכים להיות כרוכים בכך. אפילו הנזירים הבודיסטיים, אף שניתן להם מקום בולט ומכובד בציבור, מזניחים את תפקידיהם הרוחניים ומנסים לכפות את השקפותיהם על הממשלה שעה שהם חולקים עליה, במהומות ובפרעות, ולפעמים אפילו מתוך שיתוף-פעולה עם האופוזיציה הקומוניסטית. הכל מודים, אף שאמת בלתי-נעימה היא זאת, שמעטים מאד מן המוסדות והשיטות המערביים שניסו הבורמאים להנהיג

בארצם פועלים בצורה המצופה. הנה כי כן אנוסים אנו להגיע לכלל מסקנה שבית־החרושה, מפעלי הפלדה וכל יתר סמלי המיכון והתיעוש שהובאו לבורמה חשובים היו בעיני הבורמאים הרבה יותר מעצם העבודה הדרושה כדי להפוך את הסמלים האלה למציאות.

לפיכך לא נופתע למצוא כי הטכנאים והיועצים הזרים שנקראו לבורמה לעבוד (ואחדים מהם מדומים היו תחילה באמת שמבקשים מהם למלא תפקיד פעיל) נתקלים במכשולים והפרעות כמעט מרגע רדתם מן המטוסים. כעבור זמן לא רב תופסים הם שאין הבורמאים רוצים לעשות שימוש בידע ובנסיון שלהם; שבמקרה הטוב ביותר רוצים הם רק שיעזרו להם לקיים את מראית־העין של מודרניזציה. במוקדם או במאוחר אנוסים האנשים האלה להרים ידיהם ולומר נואש. במסיבת־קוקטייל פרטית מסוגל פלוני להודות שעובדיו הבורמאים במשרד דומה שהם מתעלמים ממנו כאילו אינו נמצא במקום כלל. אחר עשוי להצהיר מתוך ציניות שהוא מבלה בבורמה שנה של חופשה בתשלום.

מבחינה רשמית, כמובן, נראה כאילו הכל פועל למישרים; הכל עסוקים עד מאד באיזה מפעל גדול וחשוב. בני־אדם מתחילים להעמיד פנים, וזהו משחק מעורר־חמלה ביותר. על הכל חשוב הוא לכתוב דו"חות ארוכים, כבדי־מחשבה ונאים למשמע — אף כי, ביחידות, עשוי אדם להתלוצץ מעט על עצמו בגללם. שכן המיניסטרים של בורמה חיבה יתרה נודעת מהם לדו"חות ולתכניות מרקיעות־שחקים. הן נראות מצוינות כל־כך על גבי הנייר. הנה כך פורחת בבורמה תקופת הדו"ח, המסמך הפרסני וכתוצאה מכך — התיק. כל הניירות האלה סופם שנמצא להם מקום־מנוחות אחרון, באחד המשרדים הממשלתיים הרבים־מספור שמאחרי חזית הלבנים האדומה. רבת־הרושם של ה"מזכירות", מקום שהמיניסטרים עובדים. אבל חייב אדם לעשות משהו.

ודאי, היו בבורמה מומחים שאפשר להטיל ספק בכשרם ושהבנתם בבעיות הארץ היתה לקויה למדי. גם לא מן הדין הוא לגנות את כל חשובי הפקידות הבורמאים, המנהלים או הטכנאים שקיבלו הכשרתם בחוץ־לארץ ולטפול עליהם שאינם מסוגלים או שאינם חפצים לעבוד כהלכה. אבל יש לומר כי אף הללו שרוצים היו לעבוד נתקלו בהפרעות מרובות מחמת הסחבת המשרדית. הם סבלו מחוסר־יכולת לקבל החלטות, מן הפחד להחליט, ודבר זה אפייני היה לטובים כמו גם לרעים שבהם. כמו כן מפחדים היו כולם להסתכן יותר מדי בנקיטת יומה, משום שעל כולם פקוחה היתה עינה של הבי. סי. איי. — הלשכה־לחקירות־מיוחדות, גוף שהוקם תחילה להילחם בשחיתות (שבכל־זאת הוסיפה לפרוח) אלא שעד־מהרה הפך אמצעי להפצת פחד ולשיתוק יומה.

**

באין יכולת לצעוד קדימה ובאין רצון לעמוד במלחמת־הקיום הדארוינית, נמצאו המנהיגים הבורמאים לכודים במלכודת. מתוך שלא היו מוכנים לסגל את המושגים

הצ'יביליזציה של בורמה לצרכי העת החדשה, מתוך שנבצר מהם להיפטר מכל העפבות והמעצורים המהובלים שהכשילו את מאמצייהם, מתוך שנקבלו בהמון קשיים, נתפוגג הכוח־הדוחף שהמריצם בתחילה, ובאין שותפות־מטרות מחייבת עלו פתאום על פני השטח כל הכוחות הצנטרפוגליים של סיעתיות, ניוגודים אישיים ואנדרלמוסיה בתוך המפלגה השלטת פנימה. הא.פ.פ.פ.ל. הלכה והתפוררה, ודומה היה כי אין איש יודע על איזה עקרונות או על איזה פולמוס גדול מתפלגים מנהיגיה, ופחות מכל ידעו זאת, כפי שהודו בגלוי, המנהיגים עצמם.

המערכה החלה, כדבריו של אַרְנו, כתחרות איגרוף פוליטית, מתוך הקפדה על הכללים. בהמשכה נעשתה משפטי־גירושים סנסציוני, וסמוך לאחר־מכן ירדה לדרגה של קטטת־פרא לכל בעל־זרוע. במאבק על שלטון אישי, ועליו בלבד, האשימו מנהיגי האומה זה את זה שהם עצלים, שכורי־שלטון, מושחתים, חדלי־מעש, פרימיטיביים, דבקים באמונת־הבל. כל סיעה טענה כי צרתה יש לה ארגון צבאי־למחצה משלה בכפרים, ארגון המשמש לה לקיום תקפה וְשררתה, והנכון להזדקק למעשי אלימות ושפיכת־דמים למען מנהיגיו. התברר שאַרְגוֹן־האיפריים הוא נחלתו הפרטית של אחד, ואילו תנועת האיגודים המקצועיים נמצאת שללו הפרטי של אחר. התברר פתאום ששום ארגון אינו מיוסד על תמיכה עממית. מן החברה־הבורמאית־לתרגומים, שנוסדה להלכה כדי לספק דעת והשכל לאומה, ועד למפלגה הסוציאליסטית ועד לסניף הקטן ביותר של הא.פ.פ.פ.ל. במחוז הנידח ביותר — הכל היה שלל נוצץ שצריך מנהיג זה או אחר לחטפו או להחזיק בו. נתחוויר עדי־מהרה כי בחירות הוגנות פירושו יהיה להוליך את האיפריים לקלפיות באקדח שלוף, לשחד תומכים ולאיים על מתנגדים־בכוח. כאשר חש אַרְנו שסיעתו צפויה למפלה, לא נרתע כלל מלשלוט בפרלמנט בעזרתה של האופוזיציה הקומוניסטית. הקומדיה של הדמוקרטיה נסתיימה עתה, אף כי לא ברור אם הצבא הדיח את הפוליטיקאים בהסכמתם־הם או אם באמת ביקש אַרְנו את הקצינים לעשות זאת, כפי שטען. אם כה ואם כה, ברור בתכלית כי השברון היה תוצאה הגיונית ובלתי־נמנעת מכל מצב־הדברים שקדם לכך.

השאלה היא עתה אם יוכלו קציני־הצבא להצליח יותר מן הפוליטיקאים, ודאי יש לגלות רצון טוב כלפי כל מי שאומץ־לבו מספיק לו לרצות לנסות את כוחו בטיהורה של בורמה מבית, אבל בתוך כך יש לגלות גם זהירות והבנה. המושלים החדשים וגם יריביהם המדיניים הם בני אותו דור. יחד חתרו להשיג את העצמאות, והרקע של כולם זהה למעשה. הדבר שהתבלט ביותר לשעבר היה דווקא הדמיון שנתגלה ביניהם ולא החילוקים שביניהם. על־מנת לנסות ולהעריך עד היכן יכולים המנהיגים הבורמאים להגיע במאמצייהם לשלוט על בורמה, כדאי יהיה לשרטט את רקע צמיחתם.

הפוליטיקאים ואנשי־הצבא כאחד גדלו, כפי שהטעמנו, באווירה של מִיאֶפְסִיִּים אסיאתיים של שטח עני ופרימיטיבי, מבודד במידה רבה מאד מן העולם החיצון, מעוצב מבחינה רוחנית על־ידי תרבות שלא ציפתה לגדולות מן העולם אף לא

דרשה גדולות מן העם. הייה של בורמה לא היו נטולים תקופות של תהפוכה ומחומה, אבל חסרים היו תכלית ומגמה. בעיקרו של דבר היו החיים סובבים סביב גידול האורו, שדות האורו, הפאגודה, ההגיגות העליונות, הרוחות והשדים והרפאים של התרבות האגמיסטית העתיקה שלא גוועה כליל על אף מאות ומאות שנים של בודיזם. ההבדלים בין עשיר ועני מטושטשים היו וספק אם קבעו הרבה. הצרכים היו מועטים. כל אדם היה לו די אורו למאכל ולא הוצרך להתייגע יותר מדי על-מנת לזכות במנתו. עודף העושר הושקע בקניית עדיים או בהקמת פאגודה לשם ולתהילה. ה"לונגים" של העשיר אפשר יהיו עשויים משי ואלה של העני יכול שיהיו כותן. ביתו של העשיר יכול שיהיה גדול משל שכנו העני ממנו. אבל כזה כן זה חיים היו על פי אותו נוסח, שותפים באותם הרגלי אכילה, באותם חיי תרבות, מושגים ורעיונות, קשורים לשירים, מעשיות וריקודים מסורתיים ולאקלים תרבותי המדגיש עד-מה בלתי-ממשיים וחסרי-ערך ביסודם הם עסקי העולם הוה.

משום היעדר הדיפרנציאציה החברתית היו הבורמאים קרויים עם דימוקרטי וגזע של אינדיבידואליסטים. אבל המגמה היתה תמיד אוטוריטרית. צעירים חובה עליהם לנהוג כבוד ויראה כדת עם קשישים מהם. האב בביתו מושל על ילדים צייתנים, שארי-בשר עניים ממנו ומשרתים מרפיני-ראש. בימים-שהיו משלו המלך ושריו שלטון מוחלט ושרירותי על אוכלוסיה של איפרים, גם אם אמת הדבר שכל אדם, ואפילו עני שבעניים, יכול היה להגיע לדרגת שר מפות מקרה ובתו של הצנוע באיכרים יכלה להיעשות פתאום בת-משק-ביתו של המלך. הירושה לא היתה עוברת לבכור דווקא. האיש שתקפו גדול משל חבריו היה עושה דרכו בתככים אן במאכלת אל כסא-המלוכה. ההיסטוריה של בורמה היתה מלאה וגדושה שפק-דמים, טבח ומרידות. אבל בין המלך לעמו לא היו שום שכבות או מעמדות-ביניים. אפילו הפנסיה לא היתה כוח שצריך להתחשב בו בתחום השלטון החילוני, שכן נחשבה מוסד רוחני בלבד.

מצב-הדברים הזה נתקיים בעינו אפילו לאחר הכיבוש הבריטי. משהוגלה המלך, תפסו הבריטים את מקומו. הם הביאו פקידי-רשות הודיים למלא את החלל באדמיניסטרציה, ותחת שיניחו לבורמאים לפתח מעמד של אנשי-עסקים מבני-הארץ, הרחיקו אוטומטית כמעט את הבורמאים מניצול אוצרותיה הטבעיים של ארצם. הבורמאים מצאו פתאום והנה לא די שניטל מהם ראשם אלא שגם ניצבים הם בפני עולם זר-ומזור שנסיונם הקודם לא הכשירם כלל להתמודד עמו.

במצב הזה עשויים היו לקפח את כל הערכים שלהם, או לפחות להסתגל אליו באורח חיובי על-ידי שינסו לקנות להם את השיטות והרעיונות החדשים שניתכו עליהם עתה. אכן, בדור הישן — בקרב אבותיהם של המורדים הצעירים שהם עתה מנהיגיה של בורמה — אירעה כזאת לפעמים. היו בהם שהתנצרו. מעטים מצאו מקומם בפקידות הממשלתית. מעטים פנו לחיי המסחר. אחדים, שיכולים היו למלא כיום תפקיד נכבד מאד, הרחיקו כל-כך מגאון-שטפם של החיים הבורמאיים עד שפמעט נותקו מעליהם כליל.

אבל הצעירים שגדלו בעריה וכפריה של בורמה לפני 40 ו-50 שנה בחרו בפתרון על דרך המרי הנזעם והשנאה לנוגש. אי־אפשר היה להיפטר מהבריטים מיד, אבל אפשר היה לפחות להפוך עורף בגאווה לכל שבידם להציע. אם זועזעו קשה הדפוסים הלאומיים, אם מוגרו המלכים, מכל־מקום עדיין קיים היה הבודיזם שאפשר לעשותו חומת־מגן חדשה לפבוד־העצמי הלאומי בחינת מורשה מסורתית יקרה, ודרך־החיים המסורתית נעשתה נאצלה ויקרה שבעתים דווקא משום שהיו הבריטים מאיימים עליה בדרכיהם החדשות וברעיונותיהם הנכריים.

הצעירים האלה, בניהם של סוחרים זעירים, בעלי־אחויות, עורכי־דין ואיכרים, לא תרו אחרי משמעותה העמוקה יותר של הציביליזציה הבריטית אלא אחר חטכניקות שפיתחו הבריטים, כדוגמת הרובה, כדי שיוכלו למגרה.

רובם קנו קצת דעת, אם בבתי־הספר שבלשון הארץ ואם באלה שבלשון האנגלית. היו בהם שנכנסו ללמוד באוניברסיטה של ראנגון. לכאורה לא היתה הפוונה לתלמוד לשמו (ואפילו סיימו לימודיהם הרי היו האפשרויות שלפני הבורמאים מוגבלות ביותר) אלא למצוא בימות לנהל מעליהן מסע־תעמולה נזעם נגד השליט הבריטי הזר.

מסעירי־הרוחות התקראו „תאקנים” — אדונים — בדומה לבריטים ונטלו להם את הטווס בחינת סמל לגאווה. אלה מהם שהיו בקיאים יותר באנגלית החלו לקרוא — בעיקר פרסומים של מועדון־הספר־השמאלי וספרים של „הדרקון האדום” (קומוניסטיים) שהסתננו והגיעו לבורמה. היו דיונים במעלותיהם של הסוציאליזם והמארקסיזם, שמשמעותם נתעלמה מהם כמעט לגמרי. אכן, החלו להצטייר איזה קווים כלליים, מטושטשים של העתיד. אבל הצעירים שקועים היו בשדה־המערכה ובקריאת־התגר הפעילה על השלטונות הבריטיים הרבה מפדי שיפתחו להם שיטה מדינית או ינסו להבין את טיבו של העולם המודרני החולש עליהם. חשוב היה הרבה יותר לסרב להרכין ראש מתוך יראת־כבוד לנשיא הבריטי של האוניברסיטה מאשר לתת את הדעת על מכלול הרעיונות המסחרר המפעיל את העולם המודרני; לומר מתוך בטחון־עצמי „יומנו יבוא!” ולהצביע דרך־תגר על הבתים האנגליים ההדורים מאשר להעמיק חשוב על ניהול הארץ כאשר אמנם יבוא היום.

הסטודנטים הצעירים הוכיחו שהם מארגנים רבי־תושיה ועד מהרה פרו רשת של קושרי־קשר על פני הארץ. הם צירפו אליהם סטודנטים ובחורים ממורמרים בכל מקום, אייגנו איגודים מקצועיים והסתדרויות של איכרים והמריצום להפריע לשלטון הבריטי בכל מקום שימצאו הזדמנות לכך. על המנהיגים האלה נמנו אונג־סאן, אונג, אוב־א־סווה, אוקיו־ניין וראש־הממשלה הנוכחי, הגנרל נה־יון. רבים מקציני־הצבא של ימינו היו בשורות התנועה, וכמוהם גם רוב הפוליטיקאים. לרוע־מזלם של המנהיגים הבורמאיים לא חושלו מעולם באמת באסכולה של מאבק ממושך וחמור. דבר זה עשוי היה להקשיח את חמרם הרך ולאפשר להם להתמודד עם הקשיים המורכבים הכרוכים בחידוש פניה של חברה עתיקה שעמדה מלכת.

אבל הם פתחו וסיימו במאבקם לשלטון, שהיה קל־ביחס בבורמה, כסטודנטים משפילים־למחצה — ורבים מהם, שלא ידעו אנגלית כלל, לא היתה להם שום גישה לרעיונות המערב. על שיטותיה ודרכיה של אירופה עמדו כל מנהיגיהם הפעילים והלמודים ביותר רק מתוך האווירה של האוניברסיטה הראנגונית, שלכל המוטב לא היתה אל מוסד קרתני. אפילו הללו שזכו למילגה וסיימו לימודיהם באוניברסיטאות אנגליות, גם אם נמשך לבם אל מה שנתגלה להם, לא הביאו עמם בשובם תשוקה יוקדת להחדיר את הדעת והרעיונות אשר קנו להם לתוך מחזור־הדם של בורמה.

רוב המנהיגים הבורמאים היו יריבי התרבות המערבית — כפי שנתגלמה בשלטונות הבריטיים בבורמה — ולא הוגים בעלי כוח יוצר או מארגנים פוטנציאליים של שינוי מהפכני בארצם הם. הם לא רצו להדביק את המערב. הם רצו להימלט מיגיעותיו. בימי מלחמת־העולם השניה נשאו עיניהם אל המיליטריוס והאוטור־ריטריות של יפאן, שהיתה אז הכוח החדש והעולה באסיה, כדי לקבל ממנה הדרכה והשראה. לאחר־מכן, אף שהנסיון היפאני נמצא מאכזב מאד, לא נעקרה מתוכם המחשבה על דרך מיוחדת (ותובענית פחות) של התפתחות אסיאתית, המצרפת מעשה־כלאיים מארקסיוס ובודיוס. הם החליטו להוסיף וללבוש את ה"לונגים" כניגוד ללבוש האירופי, הם עשו את הבודיוס אחד מעמודי־התווך של המדינה. והם לא בחרו במחשבה־תחילה להחיות את הבודיוס כדי להעטות לבוש עתיק על החידושים המפורשים שביקשו להנהיג — כדי שיהיו נוחים יותר לעיפול לבני־העם — שפן ביסודו של דבר היה זה סמל לשיבתם אל המנהגים והמסורות הישנים, הנוחים, המרגיעים של בורמה העתיקה, שאותם ידעו ואשר במסגרתם קל היה להם ביותר לפעול.

**

מדוע אפוא קראו מתוך דעה שקולה, בבוא העצמאות, לעזרת העולם החיצון, מדוע ניסו לחרוג מגבולותיהם ולחפש להם חברה חדשה? התלהבות־נעורים, פרץ פתאומי של בטחון־עצמי בעקבות נצחונם, התשוקה לזכות בכל הדברים הטובים שקראו עליהם משהו ושעתה כמו היו בגדר השגידם, כל אלה יהיה בהם משום מענה חלקי. הם ראו את המוצרים ורצו בהם, אבל הבן לא הבינו את התהליכים המורכבים המביאים אותם לעולם. הם רצו בהשגים, שהציביליזציה האי־רופית הגיעה אליהם רק לאחר מהפכות הרבה, ולא תפסו שכדי להעמידם לרשות החברה שלהם יהיה עליהם לחולל אותן מהפכות בדרכיהם, בהרגליהם ובמנהגיהם. הם לא רצו לקבל את העובדה שאין קפיצת־דרך קלה, חסרת־מכאובים לציבילי־זציה המודרנית וכי ההליכה בדרך זו תחייב תמורות מעמיקות בהם עצמם, בחברתם ובכל אשר סביבם. הם עמדו בפני הצורך ללמוד בדי־עמל דרכים חדשות, לעשות מאמצים ולהביא קרבנות בלתי־רגילים.

הם לא התמודדו כלל עם הבעיה, בנסיונם לחולל מודרניזציה ותיעוש, לא מפני חסרון הידע היסודי (דבר שבנקל אפשר היה להמציא לו תקנה) אלא בראש-וראשונה משום שלא היו נכונים לעפל את הערכים שהם-הם המאפשרים את התיעוש. הם הקימו את בית-החרושת, הם הביאו את הציוד, ולהלכה הפקידו אנשים לעבוד במכונות ומנהלים לתכנן ולארגן את הייצור. בתי-החרושת — ואפילו מפעל פלדה — עומדים על מכונם. אבל הבורמאים עדיין לא למדו את חשיבותו של השעון — עדיין לא הקימו מתוכם פועלי חרושת היודעים מהי משמעת-עבודה והחדורים רגש של גאווה על מלאכתם. מכונות וציבור איפרי עצל, פשוט אינם עולים בקנה אחד. המידות וההרגלים הכלכליים המאפשרים את הייצור התעשייתי המודרני אינם מצויים במנהלים אף לא בפועלים. אין בחברה הבורמאית שום מושג של כבוד העבודה. לאמיתו של דבר העבודה נחשבת דבר משפיל; דבר שצריך להימלט ממנו. האידיאל הבורמאי הוא להיעשות „מין“ — פקיד-ממשלה —

המוקף הוד והדר של שררה ויש לאל-ידו להפיק תועלת וגדולה משלטונו.

קצת מן הדברים החסרים אפשר היה להמציאם, או לפחות להתחיל בהם, אילו החליטו המנהיגים הבורמאים באמת-ובתמים לעשות שימוש במומחים שבאו מן הארצות המפותחות. אנשים אלה יכולו להניע את גלגלי התעשייה. אך כאן במיוחד נתגלה שהבורמאים גאים מפדי שיודו בחולשותיהם ובמגרעותיהם הנוראות. תחת שיענו לקריאת-התגר שהביאו עמם האנשים הללו, בחרו הבורמאים להשתמש ממנה. כל רגשות הפחיתות והנחיתות שלהם משפבר צפון-עלו על-פני השטח. תחת שינצלו את השלטון שהיה עתה בידיהם כדי לשאוב מן הידע והנסיון של הללו, גרתעו אחור בפחד ובאי-הבנה. אחדים מן המיניסטרים ראו בצירופו של מומחה אל משרדם תוספת מעמד ופרסטיז'ה. לא עצה גם לא מסירה רבת-ערך של נסיון נתבקשו כאן אלא הערצה ומראית-עין של יראת-כבוד.

לא נעלמה כלל מן הבורמאים מציאותו של העולם המודרני חסר-הרחמים, התובעני והשוקק, אך עדיין לא חשו באמת שעליהם להשלים עם הצורך ללכת ללמוד בבית-האולפן המחמיר והממושמע עד מאד של הציביליזציה המודרנית. מצבם הוקל מאין דעת-קהל עולמית תקיפה, בקרתית שתדון אותם לכף-חובה על שאינם עושים זאת. אדרבה, העולם נהג עמהם, כדרך שנהג עם כל ארצות אסיה, בחנפנות ובריתות. לפיכך קל היה לבורמאים הרבה יותר להצטרף למחנה האפרורי-אסיאתי ולהרגיש שהם מעצמה שצריך לחזר אחריה בחוץ-לארץ מאשר לתת תשובות לבעיות הפנימיות שלהם. אחד המיניסטרים של בורמה, כשנשאל פעם מה תרומה הביאה הממשלה הקודמת לרווחתה של בורמה, השיב כי תרומה זו מתבטאת במא-מציה להציל את שלום העולם. מילוי תפקיד בעניינים בינלאומיים, בלא שיהיה צורך לשלם על כך במאומה (פרט לפתיחת הארץ לפני הסתננות קומוניסטית), הרי זה משחק נעים למדי, גם אם אין שכרו מרובה. והסנטימנטליות כמו גם רגשות-האשמה של המערב ביחס לארצות האלו סייעו להוסיף רוממות ויקר לתפקיד

הבינלאומי של כל המדינות האסיאתיות והאפריקאיות החלשות וחסרות־האחריות, מבלי להכשירן כלל לשאת בכל התוצאות הנוראות של איולתן ובריחתן מן המציאות. שפן זכות הדעה בענייני העולם אינה פותרת שום דילמה מבית. הבורמאים, כיון שלא נקפו אצבע לפתור את בעיותיהם שלהם, עם שהתעטפו במלבושים מסורתיים ישנים והתגנדרו בסיסמות חדשות, מודרניות, לא גרמו לעצמם אלא פשל ונברווה. הדבר הביא לידי התמרמרות עזה לא רק בחוגי הקצינים, קומץ המשכילים ופקידי המנגנון המרובים מדי; שפן גם האדם מן הרחוב חש אותה מועקה של מורת־רוח. האושר חסר־הדאגה משפבר־הימים שוב אינו קיים — ובעצם אולי מעולם לא היה ולא נברא. השיבה לאיזה תור־זהב אינה אלא ביטוי אחד של כמיהה. כנגדה עומדת הידיעה שחייבת האומה לצעוד קדימה, לקראת עתיד טוב יותר. הנה כך מגיעים העבר וההווה בבורמה לידי התנגשות הרסנית; הבורמאים חשים עצמם נטחנים בין אבני־הריחיים, ובגלל הסתירות והדחפים הנוגדים האלה נעשו הבורמאים אומה של נפשות שסועות, של אישיות מפוצלות.

עדיין לא ברור במה יוכלו הקצינים (שכל הזמן הזה שותפים היו בשלל השלטון כמו גם במורת־הרוח הכללית) לשנות את פניה של בורמה. הם סילקו את האשפה מרחובות ראנגון, אך השאלה העיקרית היא אם יהיה לאל־ידם להשתחרר מן העפכות הרגשיות שלהם ומן הדעות שאבד עליהן כלה. הם גילו מידה של עוז במלחמתם בשחיתות, באופוזיציה הקומוניסטית החוקית, ובספרות. בעיני העולם נבאשו פחות מן הפוליטיקאים שקדמום. עם זאת האשימו אותם בכינון ממשל־אימים בפפרים. הם לא גילו את המידה הדרושה של מרץ ותקיפות כדי להדביר כליל את המורדים ולא מנעו את החיילים הפשוטים ממכור את כלי־נשקם למחרת ולא עשו את אנשיהם חיל בעל־הכרה ועז־החלטה. דומה כי הדבר הגדול ביותר שאפשר להגיד לשבחם הוא שעד כה עדיין לא פקדו אותם הפיתויים והפשלונות הגלויים שבאו על הפוליטיקאים כשניסו לכלכל את ענייני הארץ. הקצינים עלו לשלטון תוך כדי גילוי התלהבות של מתקנים, אך לא נתלוותה לכך תכנית חדשה ודראמטית לשינויים. דומה כאילו עלו לשלטון רק מפני שהא. פ. פ. ל. התפוררה ולא משום שהיו חדורים שאיפה להוליך את האומה בכיוון חדש, מחוץ למעגל הישן, החזור־חלילה של שמרנות אסיאתית.

איזה דבר אחר נחוץ בבורמה לבל תישנה שוב פרשת הפוליטיקאים הוותיקים, שגם הם החלו בדרכם באותו גילוי חיצוני של קנאת־מתקנים אלא שנסתאבו במריבות הרסניות ובמאבקים סיעתיים, משום שלא היתה לפניהם שום מטרה מרכזית, חיונית של התחדשות לאומית במובן התרבותי העמוק ביותר. בלי הרגשת יעוד זו יהיה שלטונם של החדשים עקשני כשל קודמיהם. עד שתחזור הבועה ותפקע, וכאשר יקרה דבר זה לא תמצא עוד בורמה שליטים אלטרנטיביים מבית, פרט לקומוניסטים, ואז תעמוד בפני סיכוי של התפרקות גמורה, של כיבוש זר ושל אבדן אותה העצמאות היקרה ללבה כל־כך.

כל־אימת שהיה עליה לבור בין עצמאות לציביליזציה בחרה בורמה לשעבר תמיד בעצמאות. הברירה הזאת שוב אינה קיימת. אם עדיין רוצה בורמה לקיים את עצמאותה, חייבת היא גם לקבל עליה בלב שלם את הציביליזציה המודרנית הכרוכה בה — את הצורך להתרומם לדרגתו של העולם החיצון, דבר שעד כה הצליחה תמיד להשתמט ממנו. עליה להמיר את הקצב הישן, האטי של מחרשת־השוורים בחיים נמרצים, דינאמיים ופעילים. דבר זה מצריך, כמובן, שינוי רוחני רדיקלי, מהפכה אמיתית לעומק. לא יתפנוה אנשים ששרשיהם נעוצים בעבר, גם לא אלה הפוסחים על הסעיפים בין העבר להווה, אלא אנשים חדשים בעלי רוח חדשה, אנשים החפצים בכל לבם להשתייך למאה העשרים. עד כה התחלחו מנהיגיה הנוכחיים של בורמה למראה הקשיים שבמשימה זו, ולמראה התביעות העצומות שהועמדו בפניהם. עתה יהיה עליה להעמיד מנהיגות מסוג חדש, אנשים שיהיו מוכנים להעתיק את מרכז שאפותיהם ומדיניותם ויחותרו לסלק כל מכשול פסיכולוגי וחברתי העומד להם לשטן.

אם יש בבורמה אנשים כאלה, שמתוך מסירות, פוריטאניות ואפילו קנאות, הם מתכוונים להוציא את בורמה ממעגלה של היסטוריה קפואה, מתישה וחבוטה לתוך גאון־שטפה של הציביליזציה המערבית, על כל יפעתה ומכאוביה, על כל השגיה החמריים והרוחניים הגדולים, או אז מן־הסתם ייפגם שמם הטוב של הבור־מאים כאנשים רכים ונוחים־לבריות אבל סיפוייהם ישתפרו. העולם המודרני אפשר שהוא נראה גם וקשה ותובעני בעיניהם של אסיאתים, אבל הרפות והנחות של הבורמאים משכבר־הימים חיפו, על הרוב, על שפע של גילויי שחיתות ודיכוי. היה זה מעטה לעריצות ולהשלמת האדם, מתוך מידה מתקבלת־על־הדעת של עליצות, עם כורח הנחשלות והעוני שבגורלו; כיסוי לאכזריות האדם כלפי חברו וכבלים על עצמיותו וחיותו של היחיד. עתה יש צורך ביצירת גרעין קשה ומוצק בחברה הבורמאית, גרעין של אנשים שיגשו לכל תחומי החיים הבורמאים באמת־מידה של בקורת ויהיו מוכנים לכל התמורות הדרושות.

בכך אפוא טמונה הדילמה של בורמה. ארץ זו שוב לא תוכל להמשיך בקיומה כחברה חקלאית קמאית המשוקעת במסורת בלה וחסרת־חיים ומעוטרת א־יאלה דפוסים טכסיים מערביים. בורמה עומדת בפני הכרח חמור לבור בין השיטות האלימות והעקובות־מדם של כיבוש קומוניסטי לבין שחרור והתעצמות על־ידי כוח חדש ורדיקלי שיקום מקרב החברה הבורמאית. כוח שייפרד מן העבר בלא שיער חצנו ממנו דווקה ושיציעד את האומה ביד חזקה, תקיפה ועם זאת רחומה, לקראת הגשמת־העצמית בעולם של ימינו. רק בדרך זו תוכל בורמה לשמור ולטפח את ייחודה ולתרום את תרומתה היחידה־במינה לעולם של המאה ה־20.